

A sentimental Journey: Rapport från resa i utforskande av sentimentalitet i repertoar för en röst och klavikord

Christina Ekström & Joel Speerstra

Lecture recital,
Högskolan för scen och musik, 8/4 2019

INLEDNING.....	3
PROGRAMKONCEPT OCH GENOMFÖRANDE	3
KÄLLOR.....	4
PROGRAM	5

Inledning

I april 2019 genomförde Christina Ekström och Joel Speerstra en lecture recital på Högskolan för scen och musik. Denna skedde inom ramen för institutionens säsongsprogram (se: https://gcgd.gu.se/svenska/Aktuellt/Kalendarium/Aktuellt_detalj/?eventId=70136838126)

Baserat på sina respektive forskningsintressen – sång och sjungande i repertoar från tidig romantik respektive klavikordforskning – presenterade Ekström och Speerstra resultat från en försöksstudie. Denna möjliggjordes för Christina Ekström genom forskningsmedel (HT18) från Högskolan för scen och musik samt för Joel Speerstra, genom medel från Vetenskapsrådet.

Programkoncept och genomförande

Programmets rubrik anknyter till *A Sentimental Journey through France and Italy*, en skildring av resande utifrån subjektiva erfarenheter och personliga känslor från 1768 i romanform av den brittiske författaren Laurence Sterne (1713–1768). Programmets syfte var att ge exempel från en resa – en försöksstudie – i utforskandet av repertoar med sentimentalitet som nyckelbegrepp.

Material för undersökningen omfattade musikalier från det världsomspännande luthersk-evangeliska samfundet Evangeliska Brödräfsamlingen.¹ Detta är en teologisk kontext där subjektiva erfarenheter, personliga känslor och sentimentalitet var både en angelägenhet för musikalisk gestaltning utan och upphöjd till religion och fromhet. Mera precist var musikalerna hämtade från arkivet i Christiansfeld, en ort på södra Jylland grundad 1772 samt 2015 upptagen på UNESCO's världsarvslista. Där kom storslagna och klosterliknande idéer att realiseras som inte bara omfattade stadsplanering och arkitektur utan också en organisation för vardagsliv, gudstjänst och musik. Urvalet musikalier kommer från församlingsgruppen ogifta systrar. Valet av besättningen klavikord och röst kommer av att instrumentet var uppskattat inom samfundet eftersom det att det möjliggjorde önskvärt musikaliskt uttryck. Libin skriver "it appears that Moravian Brethren, more than orthodox Lutherans, developed an almost cult-like affinity for this gentle little instrument." Libin betonar vidare att instrumentets natur väl överensstämde med att instrumentets natur motsvarade den emotionella sensibilitet som ryms i herrnhutisk fromhet.²

Arbete med gestaltning skedde utifrån parametrar härledda från ideal för musikaliska praktik i Evangeliska Brödräfsamlingen³ i dialog med anvisningar för framförande i Daniel Gottlob Türks (1750–1813) klaverskola *Klavierschule oder Anweisung zum Klavierspielen für Lehrer und Lernende, mit kritischen Anmerkungen* (1789). Denna publikation har visat sig vara uppskattad och brukad bland Brödräfsamlingar, däribland den i Christiansfeld.⁴ Vidare har

¹ Benämning för samfundet varierar beroende på språkområde. När samfundet per se avses används benämningen Evangeliska Brödräfsamlingen samt Brödremenigheten för verksamhet i Danmark.

² Libin, 2010, s. 233.

³ Ekström, 2008, s. 210-219.

⁴ Flera forskare har uppmärksammat att *Klavierschule oder Anweisung zum Klavierspielen für Lehrer und Lernende, mit kritischen Anmerkungen* går att knyta till Evangeliska Brödräfsamlingen. Bland dessa är Reventlow, 1984; Wehrend, 2004; Libin, 2010 och Hauge, 2015.

forskare pekat på att den estetik som kommer till uttryck i Türks publikation överensstämde med Evangeliska Brödräfsamlingens.⁵

Gestaltningens arbetet utgick från följande:

- att i förhållande till sångtext och tonsättning visa sig vara sensibel
- att i klingande praktik möjliggöra uttryck för tvära och snabba kast mellan känslolägen
- att låta den inre upplevelsen komma till röstligt, instrumentalt och kroppsligt uttryck

I enlighet med tillvägagångssätt i tidigare genomförd försöksstudie identifierade vi i både sångtext och tonsättning det vi uppfattade som signifikanta uttryck för känslor, emotiv.⁶ Vidare knöt vi dessa uttryck till de fyra temperamenten – sangvinisk, kolerisk, melankolisk respektive flegmatisk. Därigenom hade vi skapat en gemensam förståelse och plattform för känslouttryck inom en begränsad ram. Denna visade sig verkningsfull för att själva suggerera fram önskad känsla.

Utifrån ramen med repertoaren samtida litterär kontext sökte försöksprojektet särskilt uppmärksamma och finna uttryck för sentimentalitet. Ett par dilemman vid mötet med publik identifierades varav ett handlade om att frammana eget känslomässigt tillstånd; att lämna sig själv ifred för att fysiskt framkalla både känslotillstånd i sig och växling mellan dem. Ett andra dilemma rörde att bortse från vanan att relatera och söka påverka lyssnare för att istället tillsammans med publiken skapa ett vi, ett gemensamt delande av musiken.

Källor

- Ekström, C. “Gör dig en sång uti mitt bröst”, *Musikalisk gestaltning i ljuset av herrnhutisk tradition*. (PhD diss.) Göteborgs universitet. 2007
- Ekström C & Speerstra J. *Singing at the Clavichord: Interpretative aspects of repertoire from Brödremenigheden in Christiansfeld*, Se: <http://hdl.handle.net/2077/58360>
- Hauge, P. *Vaerker fra Brödremenighedens musiksamling, Christiansfeld; works from the music collection of the Moravian society*, Christiansfeld udgivet af Peter Hauge, Dansk center for musikudgivelse. 2015.
- Libin, L. “Keys to the Heart: The Clavichord in the Moravian Church”. In: *Self, community, world: Moravian education in a transatlantic world*. Heikki Lempa & Paul Peucker, editors. Bethlehem. 2010.
- Reventlow, S. “Musik og sang”, red. Pontoppidan Thyssen, *Herrnhuter-samfundet i Christiansfeld*. Åbenrå: Skrifter udgivne af Historisk Samfund for Sønderjylland, nr 59, 1984.
- Türk, Daniel. Gottlob, *Clavierschule*, 1789.

⁵ Hauge, 2015.

⁶ Ekström & Speerstra, 2018: <http://hdl.handle.net/2077/58360>

Program

Carl Philipp Emanuel Bach (1714-1788):

Geistliche Oden und Lieder (1758)

Bitten, *Mit Affect*

Christian Fürchtegott Gellert (1715-1767)

Gott, deine Güte reicht so weit,
So weit die Wolken gehen,
Du krönst uns mit Barmherzigkeit
Und eilst, uns beizustehen.
Herr! Meine Burg, mein Fels, mein Hort,
Vernimm mein Flehn, merk auf mein Wort;
Denn ich will vor dir beten!

Daniel Gottlob Türk (1750-1813)

Ur Sechzig Handstücke für angehende Klavierspieler Erster Teil (1792); Zweiter Teil (1795)

Nur für die gefühlvolle Spieler, *Adagio con molto espressione*

Johann Abraham Peter Schulz (1747-1800)

Johann Peter Uzens lyrische Gedichte religiösen Inhalts nebst einigen andern Gedichten gleichen Gegenstandes mit Melodien zum Singen bey dem Klavier (1784)

Die Einsamkeit, *Feyerlich lebhaft mit großem Ausdruck*

Johann Friedrich von

Cronegk (1731-1758)

Die Einsamkeit, *Sanft und sehr Cantabile*

Johann Friedrich von

Cronegk (1731-1758)

40 Die Einsamkeit.

Feyerlich lebhaft, mit großem Ausdruck.

resc.

Ein-sam-kei-ten, euch er-he-be mein be-gei-ster-ter Ge-sang, fer-ne von der Ei-tel-keit blen-dend stür-mi-schen Ge-tüm-mel! Steigt voll

heil-ger Dank-bar-keit zu dem gü-tig heit-ern Him-mel, fro-he Lie-der, sanf-ter Klang!

mf

The image shows a page of a musical score for 'Die Einsamkeit'. It features two systems of music, each with a vocal line and a piano accompaniment. The first system is marked 'Feyerlich lebhaft, mit großem Ausdruck' and includes a 'resc.' (ritardando) marking. The second system is marked 'mf' (mezzo-forte). The lyrics are written below the vocal line.

Eine andere Melodie. 41

Sanft und sehr cantabile.

Ein-sam-kei-ten, euch er-he-be mein be-gei-ster-ter Ge-sang, fer-ne von der Ei-tel-keit blen-dend stür-mi-schen Ge-tüm-mel! Steigt voll

heil-ger Dank-bar-keit zu dem gü-tig heit-ern Him-mel, fro-he Lie-der, sanf-ter Klang!

Welt!

The image shows a page of a musical score for 'Eine andere Melodie'. It features three systems of music, each with a vocal line and a piano accompaniment. The tempo is marked 'Sanft und sehr cantabile'. The lyrics are written below the vocal line.

Einsamkeiten, euch erhebe mein begeisterteter Gesang,
 Ferne von der Eitelkeit blended stürmischen Getömmel!
 Steigt voll heilger Dankbarkeit zu dem gütig heitern Himmel,
 Frohe Lieder, sanfter Klang!

A sentimental Journey:

Ur Gertraudt Christines Müllers Notbok (1791)

An das Klavier
(1757-1816)

Karoline von Brandstein

Daniel Gottlob Türk (1750-1813)

Ur Sechzig Handstücke für angehende Klavierspieler Erster Teil (1792); Zweiter Teil (1795)

Nur für die gefühlvolle Spieler, *Adagio con molto espressione*

Trost bey dem Grabe eines Freundes, ”Zwar entschlief er
1815)

Mattias Claudius (1740-

doch einst erwacht er wieder,” *Adagio con affeto*

Johann Gottlob Reichardt (1752-1818)

Ur Oden und Lieder von Klopstock, Stolberg, Claudius und Hölty (1779)

Die Laube, *Innigst gerührt*

Friedrich Hölty (1748-1776)

Ur Gertraudt Christines Müllers Notbok (1791)

Sanfter werd’ ich, *Innigst gerührt und froh*
Anonymus

Bearbetning av Die Laube,

Johann Abraham Peter Schulz (1747-1800)

Johann Peter Uzens lyrische Gedichte religiösen Inhalts nebst einigen andern Gedichten gleichen Gegenstandes mit Melodien zum Singen bey dem Klavier (1784)

Die Einsamkeit, *Feyerlich lebhaft mit großem Ausdruck*
Cronegk (1731-1758)

Johann Friedrich von

Die Einsamkeit, *Sanft und sehr Cantabile*
Cronegk (1731-1758)

Johann Friedrich von

Carl Philipp Emanuel Bach (1714-1788):

Geistliche Oden und Lieder (1758)

Bitten, *Mit Affect*

Christian Fürchtegott Gellert (1715-1767)

Morgengesang, *Munter*

Christian Fürchtegott Gellert (1715-1767)

An das Klavier

Wenn ich einsam Thräne weine, o so weint mein fühlend Herz.
Wenn ich still und traurig scheine, o so fühl ich meinen Schmerz.
Wenn der Thoren laute Freuden, schmerzhaft sind für mein Gefühl
Sehn ich mich nach Einsamkeiten und nach dir mein Saitenspiel.

Zwar entschlief er doch einst erwacht er wieder

Zwar entschlief er, doch einst erwacht er wieder.
Weinet nicht Freunde! Bald seydt ihr bey ihm.
Frey ist nun die Edle, entlastet jeder Bürde.
Hoher Friede über sein erblasst Gebein!

Die Laube

Nimmer werd' ich, nimmer dein vergessen, Kühle, grüne Dunkelheit,
Wo mein liebes Mädchen oft gesessen, Und des Frühlings sich gefreut!
Schauer wird durch meine Nerven beben, Werd' ich deine Blüthen sehn,
Und ihr Bildniß mir entgegen schweben, Ihre Gottheit mich umwehn!

Sanfte werd' ich

Sanfte werd', sanfte werdt' ich einst entschweben dieser Unvollkommenheit,
Jesus lebt und ich werd' mit ihm leben O! Der großen Seligkeit!
Wonne wird durch meine Seele beben, werd' ich denn Ihn selber sehen,
Und sein Bildnis mir entgegen schweben, Hoher Friede mich umwehen.

Die Einsamkeit

Einsamkeiten, euch erhebe mein begeisteter Gesang,
Ferne von der Eitelkeit blendet stürmischen Getömmel!
Steigt voll heilger Dankbarkeit zu dem gütig heitern Himmel,
Frohe Lieder, sanfter Klang!

Bitten

Gott, deine Güte reicht so weit,
So weit die Wolken gehen,
Du krönst uns mit Barmherzigkeit
Und eilst, uns beizustehen.
Herr! Meine Burg, mein Fels, mein Hort,
Vernimm mein Flehn, merk auf mein Wort;
Denn ich will vor dir beten!

Morgengesang

Mein erst Gefühl sei Preis und Dank; erhebe ihn, meine Seele!
Der Herr hört deinen Lobgesang: Lobsing ihm, meine Seele!

Wer wacht, wenn ich von mir nichts weiß, mein Leben zu bewahren?
Wer stärkt mein Blut in seinem Fleiß und schützt mich vor Gefahren?

Du bist es, Herr und Gott der Welt, und dein ist unser Leben.
Du bist es, der es uns erhält, und mir's itzt neu gegeben.